

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΜΑΘΙΑΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2013
ΕΤΟΣ ΣΤ' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 19

Τετραμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Μελετών
Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας (Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

ΤΑ ΝΑΟΥΣΑΙΙΚΑ

Χρήστος Σ. Ζάλιος, εκπαιδευτικός

Τα Λευκάδια Νάουσας

Η Κοινότητα των Λευκαδίων βρίσκεται σε απόσταση 6 χιλιομέτρων βορειοανατολικά της πόλης της Νάουσας και σε υψόμετρο 91 μέτρων από τη θάλασσα. Σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2001, έχει πληθυσμό 967 κατοίκους και έκταση 8.576 στρέμματα. Κύρια ασχολία των κατοίκων είναι η γεωργία.

Τα Λευκάδια μέχρι το 2010 ανήκαν στο Δήμο Ανθεμίων, ο οποίος είχε δημιουργηθεί μετά την Καποδιστριακή ένωση επτά κοινοτήτων (Κοπανού, Επισκοπής, Μονοσπίτων, Χαρίεσσας, Λευκαδίων, Μαρίνας και του οικισμού των Πολλών Νερών) ενώ σήμερα ανήκουν στον καλλικρατικό Δήμο Νάουσας.

Εκκλησιαστικά η Κοινότητα ανήκει από παλιά στη Μητρόπολη Έδεσσας. Το χωριό έχει δύο εκκλησίες την Αγία Παρασκευή και τον Άγιο Σπυρίδωνα.

Παλαιότερη ονομασία

Το παλαιό όνομα του χωριού ήταν Γκολεσιάνη(ι) ή Γκουλιασιάνη ή Γκουλισιάνι. Το όνομα προέρχεται από την λέξη «γκόλε» που στο τοπικό «σλαβοφανές» γλωσσικό ιδίωμα σημαίνει γυμνό. Γι' αυτό και κάποια περίοδο το χωριό είχε μετονομαστεί σε «Γυμνοτόπι».

Α. Πρώτες ιστορικές πηγές

Αρχαίοι χρόνοι

Από τα κεραμικά κυρίως ευρήματα στην ευρύτερη περιοχή μεταξύ της Νάουσας και των χωριών Λευκάδια και Κοπανός, προσδιορίζεται η ύπαρξη οικισμών από την ύστερη εποχή του Χαλκού, την εποχή του Σιδήρου, την κλασική αλλά και την ελληνιστική εποχή. Η περιοχή κατοικούταν από τη δεύτερη χιλιετία, πολύ πριν από την εγκατάσταση των μακεδονικών φύλων.

Οι αρχαιότεροι κάτοικοι των περιοχών γύρω από το Βέρμιο και επομένως της Νάουσας και των γύρω συνοικισμών, σύμφωνα με πληροφορίες του Στράβωνος ήταν οι Βρίγες, οι οποίοι ήταν έθνος θρακικό. Αυτοί κατοικούσαν την περιοχή κατά τους προϊστορικούς χρόνους, όταν στην υπόλοιπη Ελλάδα υπήρχαν οι αυτόχθονες που ονομάστηκαν Πελαγοί. Οι μεν Βρίγες πέρασαν στην Ασία και μετονομάστηκαν Φρύγες, η δε περιοχή που κατοίκησαν ονομάστηκε Φρυγία. Αυτοί που εκτόπισαν τους Βρίγες από την Ημαθία ήταν οι Βοττιαίοι, οι οποίοι φαίνεται να κατέχουν την περιοχή μεταξύ Αξιού και Λουδία και εν συνεχεία την Ημαθία, έχοντας πρωτεύουσα την Πέλλα. Ο Ηρόδοτος σημειώνει ότι οι Βοττιαίοι εκδιώχτηκαν από το Θερμαϊκό κόλπο από τους Μακεδόνες και αναγκάστηκαν να στραφούν νοτιοανατολικά προς την Ποτίδαια.

Οι επελθόντες Μακεδόνες ενώθηκαν με τους απομειναντες Φρυγοπελασγικούς λαούς και απετέλεσαν τους κατοίκους των ιστορικών χρόνων, οι οποίοι με τους υπόλοιπους Μακεδόνες μεγαλούργησαν στα χρόνια της ακμής του Μακεδονικού κράτους.

Ο Ηρόδοτος¹ αναφέρει ως αρχηγό της Μακεδονικής δυναστείας τον Περδίκκα «ο Αλέξανδρος αυτός ήταν απόγονος της έβδομης γενιάς του Περδίκκα ο οποίος απέκτησε τη βασιλεία κατά τον εξής τρόπο. Τρεις αδελφοί από τους απογόνους του Τημένου από το Άργος κατέφυγαν στην Ιλλυρία, ο Γανάνης, ο Αέροπος και ο Περδίκκας και από την Ιλλυρία πέρασαν στην Άνω Μακεδονία και έφτασαν στην πόλη Λεβαία Έφτασαν σε μια άλλη περιοχή και εγκαταστάθηκαν πλησίον των κήπων.... Επάνω από τους κήπους υπάρχει ένα βουνό που ονομάζεται Βέρμιο».

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η Μακεδονική Δυναστεία καταγόταν από τη βασιλική οικογένεια του Άργους η οποία είχε πρόγονο τον Ηρακλή. Γι' αυτό το λόγο όλοι οι ιστορικοί αποκαλούν τους βασιλείς της Μακεδονικής Δυναστείας Αργεάδες και Τημενίδες², δηλαδή απογόνους του Βασιλέα του Άργους Τημένου.

Στα χρόνια του μακεδονικού βασιλείου (4^{ος} - 2^{ος} αι. π.Χ.), στην «Ερατεινή Ημαθία», μια από τις σημαντικές πόλεις που ξεχώρισαν και ήκμασαν ήταν η αρχαία Μιέζα³. Τα απομεινάρια της αρχαίας πόλης που ταυτίζεται από τους αρχαιολόγους με το χώρο που βρίσκεται ανάμεσα στη Νάουσα, τα Λευκάδια και τον Κοπανό, βρίσκονται στη μέση περίπου της σημερινής οδικής αρτηρίας που οδηγεί από τη Βέροια στην Έδεσσα. Οι πρώτοι που εντόπισαν τον αρχαιολογικό χώρο των Λευκαδίων ήταν ο Γάλλος περιηγητής Delacoulonche και ο Δανός αρχιτέκτονας Kinch.

Σημαντικά οικοδομήματα στη περιοχή εκτός από τους τάφους :

✓ Ένα από τα σημαντικά οικοδομήματα που αποκαλύφθηκε το 1992 στην περιοχή των Λευκαδίων, είναι ένα θέατρο ελληνιστικών χρόνων (2^{ος} αι. π.Χ.), με χωρητικότητα 2.000 περίπου θεατών.

✓ Στη θέση Ισβόρια εντοπίστηκε το Νυμφαίο, όπου ο φιλόσοφος Αριστοτέλης, ίδρυσε σχολή για να φοιτήσει ο νεαρός Αλέξανδρος και οι συνομήλικοί του νεαροί γόνοι βασιλικών οικογενειών της Μακεδονίας.

✓ Στη θέση Τσιφλίκι Λευκαδίων, σύμφωνα με την αρχαιολόγο Αλλαμανή Βικτώρια, αποκαλύφθηκε πρόσφατα τμήμα οχυρωματικού περιβόλου των ελληνιστικών χρόνων. Η ακριβής θέση του οικισμού, η χωροταξική του οργάνωση και τα όριά του δεν είναι ακόμα γνωστά. Πιθανότατα ο οικισμός θα είχε τη μορφή μιας μικρής γεωργικής εγκατάστασης (Αλλαμανή 1995).

Οι Μακεδονικοί τάφοι των Λευκαδίων

Στον αρχαιολογικό χώρο της Μιέζας περιλαμβάνονται τέσσερις σπουδαίοι αλλά και άλλοι μακεδονικοί τάφοι, οι οποίοι βρίσκονται στον περιβάλλοντα χώρο, έξω από τα τείχη της πόλης και φαίνεται πως είναι τοποθετημένοι στις δύο πλευρές της κύριας οδικής αρτηρίας που οδηγούσε από τη Μιέζα στην Πέλλα.

Οι μακεδονικοί τάφοι των Λευκαδίων, κατά την αρχαιολόγο Κατερίνα Ρωμιπούλου, παρά το ότι βρέθηκαν συλημένοι, αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την υστεροκλασική

1 Ηρόδοτος VIII 137,1 και 138,2-3

2 Ο Ηρόδοτος αναφέρει, ότι, όταν οι Τιμενίδαι (το 700 π.χ.) έφτασαν από την πάνω Μακεδονία, κατοίκησαν κοντά σε κήπους, οι οποίοι ήταν του μυθικού βασιλιά των Φρυγών, Μίδα. Στους κήπους αυτούς φύτευαν τριαντάφυλλα, που είχαν εξήντα φύλλα και υπερτερούσαν από τα άλλα στη μυρωδιά. Στους κήπους αυτούς, όπως ισχυρίζονταν οι Μακεδόνες, συνελήφθη ο Σειληγός. Και πάνω από τους κήπους βρισκόταν το όρος Βέρμιο, που ήταν αδιάβατο κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

3 Η Μιέζα, ως γνωστόν, είναι η μυθική αδελφή της Βέροιας και του Ολγανου, κόρη του Βέρητος, το οποίο αποτελεί ένδειξη αρχαιότητας της ομώνυμης πόλης και συγκεκριμένης σχέσης αυτής με παλαιότερη βασιλική δυναστεία (Πέτσας 1966).

και την ελληνιστική αρχιτεκτονική αλλά και για την αρχαία μνημειακή ζωγραφική. Είναι τα μοναδικά μνημεία στην Ελλάδα κλασικής και ελληνιστικής εποχής, που στο εσωτερικό τους έχουν μεγάλες επιφάνειες με πολύχρωμες συνθέσεις ζωγραφισμένες με τις τεχνικές που διαμορφώθηκαν τον 4^ο αι. π.Χ. Οι τέσσερις σπουδαιότεροι τάφοι στους οποίους και θα αναφερθούμε είναι : ο τάφος του Kinch, ο τάφος των Λύσσωνος και Καλλικλέους, ο τάφος της Κρίσεως και ο τάφος των Ανθεμίων.

Ο τάφος του Kinch

Πρώτος ο Δανός αρχιτέκτονας K. F. Kinch, το 1887 ανέσκαψε και μελέτησε τον σημαντικό αυτό τάφο στα Λευκάδια γι' αυτό και πήρε το όνομά του. Ο Kinch τα έτη 1887, 1889 και 1892 στο πλαίσιο της μελέτης του, έκανε εκτός των άλλων, σχέδια και ζωγραφικές αναπαραστάσεις από τις τοιχογραφίες που υπήρχαν τότε στο εσωτερικό του τάφου. Δυστυχώς σήμερα οι τοιχογραφίες έχουν καταστραφεί και γνωρίζουμε γι' αυτές μόνο από τα σχέδια που διασώθηκαν από τον KINCH.

Η σημαντικότερη απεικόνιση που υπήρχε, ήταν στο βάθος του θαλάμου στον ανατολικό τοίχο. Σ' αυτήν βλέπουμε ένα μακεδόνα ιππέα, να επιτίθεται με το δόρυ του εναντίον ενός Πέρση πεζού που προσπαθεί να αμυνθεί κρατώντας μια μακεδονική ασπίδα (βλ. εικ. 1).

Ο τάφος είναι διθάλαμος, με καμαρωτή στέγη στο θάλαμο και επίπεδη στον προθάλαμο. Ήταν καλυμμένος με τύμβο ύψους 2,50 μέτρων. Η πρόσοψή του είναι δωρικού ρυθμού και η είσοδος περιβάλλεται από δύο παραστάδες. Στο εσωτερικό υπήρχαν έγχρωμες απεικονίσεις οι οποίες όμως δυστυχώς έχουν καταστραφεί. Χρονολογείται στο πρώτο μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. Η μελέτη δημοσιεύτηκε από τον Kinch στα πρακτικά της Δανικής Ακαδημίας το 1920.

Το 1970 μετά από εργασίες καθαρισμού και συντήρησης από την Αρχαιολογική Υπηρεσία έγινε η αποκατάσταση του τάφου στη σημερινή του μορφή.

Ο τάφος Λύσσωνος και Καλλικλέους

Στα Λευκάδια, στο χτήμα του Αμανατίδη, βρέθηκε τυχαία την άνοιξη του 1942, αξιόλογος μακεδονικός τάφος των ελληνιστικών χρόνων. Η ανασκαφή έγινε από τον Χαράλαμπο Μακαρόνα το φθινόπωρο του ίδιου έτους και δημοσιεύτηκε το 1993 σε αυτοτελές βιβλίο από την συνεργάτιδά του κ. Stella Miller.

Ο τάφος που χρονολογείται γύρω στο 200 π.Χ., αποτελείται από νεκρικό θάλαμο με καμαρωτή στέγη και κεραμοσκεπή, διαστάσεων 3x4μ. και μικρό προθάλαμο με επίπεδη στέγη. Η πρόσοψη αποτελείται από ψηλό τοίχο, ο οποίος φέρει πάνω από την πόρτα μικρό αέτωμα πάνω σε τετράγωνη εξοχή. Ο θάλαμος όπως και ο προθάλαμος είναι διακοσμημένος με πλούσιες τοιχογραφίες.

Πάνω στο υπέρθυρο της θύρας, η οποία οδηγεί στον κύριο θάλαμο, υπάρχει γραπτή επιγραφή : «*Λύσσωνος - Καλλικλέους των Αριστοφάνου*».

Ψηλά στα ημικυκλικά τύμπανα των τοίχων είναι ζωγραφισμένα δύο σύνολα οπλισμού: Στο ένα τύμπανο βλέπουμε δύο κρεμασμένα σπαθιά, δύο περικεφαλαίες, δύο περικνημίδες και στο κέντρο μια ασπίδα με το οκτάκτινο μακεδονικό αστέρι (βλ. εικ. 2).

Στο άλλο τύμπανο έχουμε δύο κρεμασμένα σπαθιά, δύο πανοπλίες του βαρέως μακεδονικού ιππικού και στο κέντρο μακεδονική ασπίδα την απεικόνιση της οποίας συναντούμε πολλές φορές και στα νομίσματα του κοινού των Μακεδόνων (βλ. εικ. 3).

Στους τρεις τοίχους, υπάρχουν δύο σειρές από ορθογώνιες κόγχες στις οποίες βρέθηκαν αγγεία καθώς και στάχτες με τα υπολείμματα των καμένων οστών των νεκρών. Συνολικά βρέθηκαν είκοσι δύο κόγχες, από τις οποίες πέντε ήταν κενές. Πάνω από κάθε νεκρική θήκη είναι γραμμένο το όνομα του νεκρού. Από ό,τι φαίνεται στις επάνω θήκες είχαν ταφεί οι άνδρες της οικογένειας, ενώ στις κάτω οι γυναίκες τους.

Στη στενή πλευρά απέναντι από την είσοδο, υπάρχουν οι θήκες του Λύσσωνος, του μεγαλύτερου από ό,τι φαίνεται από τους γιούς του Αριστοφάνους και της συζύγου του

Δημαρέτης Ζωΐλου, από κάτω δε οι θήκες των αδελφών του, δηλαδή του Καλλικλέους μαζί με της συζύγου του Φίλας Αριστέου, και του Εύιππου μαζί με της συζύγου του, Σπάρτης Λύσωνος, κόρης του μεγαλύτερου αδελφού αυτού.

Στις θήκες της αριστερής μακριάς πλευράς είχαν ταφεί οι αρσενικοί απόγονοι του Λύσωνος μέχρι τέταρτης γενιάς, δεξιά δε οι αρσενικοί απόγονοι του Καλλικλέους μέχρι τρίτης γενιάς. Ο Εύιππος φαίνεται ότι δεν άφησε απογόνους.

Κατά τον Μακαρόνα τα παλαιογραφικά τεκμήρια των επιγραφών, ο διάκοσμος και η αρχιτεκτονική του μνημείου επιτρέπουν την χρονολογική τοποθέτησή του στα χρόνια της βασιλείας του Περσέα, του τελευταίου δηλαδή ηγεμόνα της δυναστείας των Αντιγονιδών.

Ο τάφος της Κρίσεως ή τάφος των Λευκαδίων

Το 1954 εντελώς τυχαία ανακαλύφθηκε και ανασκάφηκε στην περιοχή των Λευκαδίων από τον αρχαιολόγο Φώτιο Πέτσα, ένας μεγάλος διθάλαμος και με διώροφη πρόσοψη μακεδονικός τάφος. Κατά τον Φ. Πέτσα ο τάφος αυτός είναι ο μεγαλύτερος, με την πιο λαμπρή διακόσμηση και ως μνημείο, ο σπουδαιότερος από όλους τους μακεδονικούς τάφους. Ο τύμβος στην αρχική του μορφή είχε ύψος περίπου 1,5 μ. και διάμετρο περίπου 10 μ. Ο προσανατολισμός του μνημείου είναι τέτοιος, ώστε η πρόσοψή του να βλέπει προς τη Δύση.

Το μνημείο αποτελείται από έναν απλό προθάλαμο και από το νεκρικό θάλαμο με σπουδαία αρχιτεκτονική διακόσμηση. Η πρόσοψη του τάφου αποτελείται από δύο ορόφους από τους οποίους ο κάτω είναι δωρικού ρυθμού με τέσσερις ημικίονες και δύο παραστάδες, ενώ ο πάνω ιωνικού ρυθμού με έξι ημικίονες και δύο παραστάδες, μεταξύ δε αυτών υπάρχουν επτά εικονικά παράθυρα (βλ. εικ. 4).

Οι έντεκα μετόπες του δωρικού γείσου διακοσμούνται με παραστάσεις από τη μυθική σύγκρουση Κενταύρων και Λαπιθών. Το αέτωμα επίσης φέρει παράσταση από έγχρωμο κονίαμα.

Στη διώροφη πρόσοψή του εικονίζεται παράσταση εμπνευσμένη από έργο του Πλάτωνα, το Γοργία. Εικονίζεται ο νεκρός τον οποίο οδηγεί ο ψυχοπομπός Ερμής στους κριτές του Άδη, τον Αιακό και το Ροδάμανθου, οι οποίοι θα αποφασίσουν εάν θα τον κατατάξουν στους καλούς για να καταλήξει στις νήσους των Μακάρων ή στους κακούς για να βασανίζεται αιώνια στα Τάρταρα.

Ο νεκρός που είναι ντυμένος με τη μακεδονική στρατιωτική ενδυμασία ενός άρχοντα, παρουσιάζεται όρθιος να στρέφεται και να κινείται προς τα δεξιά. Έχει το αριστερό χέρι στη θήκη του ξίφους του και με το δεξί έχει υψώσει το δόρυ σαν να είναι έτοιμος να ξεκινήσει.

Ο νεκρός θεωρείται ότι είναι εικονιστική παράσταση, σε αντίθεση με τις άλλες τρεις μορφές, για τις οποίες ο ζωγράφος θα είχε γνωστά πρότυπα από τη μακρόχρονη παράδοση. Σύμφωνα μ' αυτό μπορεί να ειπωθεί ότι η παράσταση του νεκρού αποτελεί απόδειξη για την ενδυμασία και τον οπλισμό ενός πολεμιστή της εποχής του, που μάλλον δεν πέθανε πολεμώντας γιατί λείπει η ασπίδα του και δε φορά κράνος.

Στη ζωφόρο εικονίζεται μάχη εφίππων και πεζών Μακεδόνων κατά Περσών, οι οποίοι αγωνίζονται κατά ζεύγη, ένας πεζός σε συνεργασία με έναν έφιππο.

Το μνημείο ανήκει στα χρόνια μετά το 300 π.Χ., ο νεκρός ήταν σύγχρονος της γενιάς του μεγάλου Αλεξάνδρου και πέθανε σε μεγάλη ηλικία, μάλλον στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. Ο Μανώλης Βαλσαμίδης στο βιβλίο του "ΜΙΕΖΑ" διατυπώνει τη βεβαιότητα ότι ο τάφος είναι του Πευκέστα του Μιεζέα.

Ο τάφος των Ανθεμίων

Αποκαλύφθηκε τυχαία το χειμώνα του 1970. Ήταν ήδη συλημένος και ανασκάφηκε συστηματικά από την αρχαιολόγο Κατερίνα Ρωμιοπούλου (1971-1973).

Είναι ένας διθάλαμος μακεδονικός τάφος με πρόσοψη ιωνικού ρυθμού και καμαρωτή στέγη (βλ. εικ. 5). Καλυπτόταν με τύμβο ύψους 2,50 μέτρων και διαμέτρου 15-17 μέτρων. Ο

θριγκός και το αέτωμα στηρίζονται σε τέσσερις πώρινους Ιωνικούς κίονες επιχρισμένους με λευκό κονίαμα. Στο τύμπανο του αετώματος, έχουμε απεικόνιση του ζεύγους των θεών του κάτω κόσμου, του Πλούτωνα και της Περσεφόνης, το δε αέτωμα είναι διακοσμημένο με τρία μεγάλα ανάγλυφα ανθέμια.

Οι τοίχοι του προθάλαμου είναι λιτά διακοσμημένοι, στην οροφή όμως υπάρχει μια καταπληκτική ζωγραφική σύνθεση που αποτελείται από έξι εναλλασσόμενα ανθέμια με μεγάλα νερολούλουδα με απέραντους έλικες.

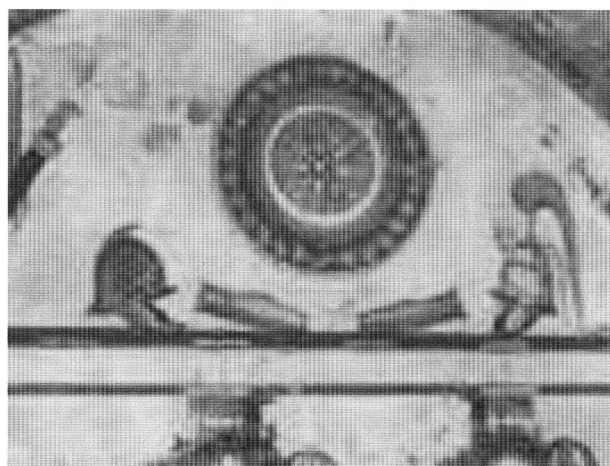
Ο νεκρικός θάλαμος ήταν σφραγισμένος με μια εντυπωσιακή δίφυλλη μαρμάρινη πόρτα διαστάσεων 3,50x1,80 μ. Εντός του θαλάμου διακρίνουμε ένα μακρύ χτισμένο πεζούλι για τα κτερίσματα και τις προσφορές καθώς και μια ορθογώνια θήκη όπου τοποθετούταν η λάρνακα με τα υπολείμματα από την καύση του νεκρού.

Ο τάφος σύμφωνα με την αρχαιολόγο Κ. Ρωμιπούλου χρονολογείται στο πρώτο μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

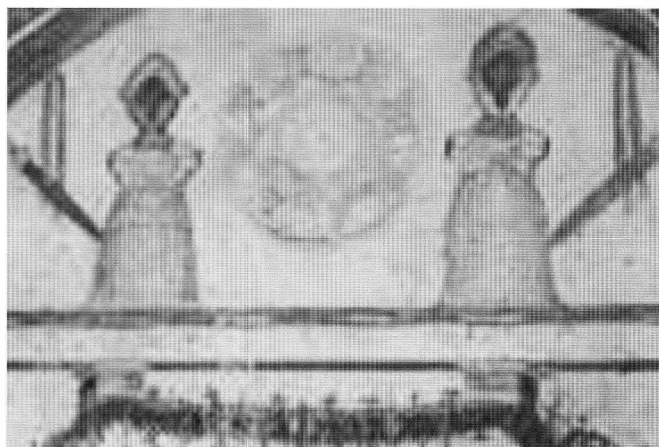
Εικόνα 1

Τοιχογραφία από τον τάφο του Kinch, στην οποία βλέπουμε ένα Μακεδόνα ιππέα να επιτίθεται με το δόρυ του εναντίον ενός πεζού Πέρση

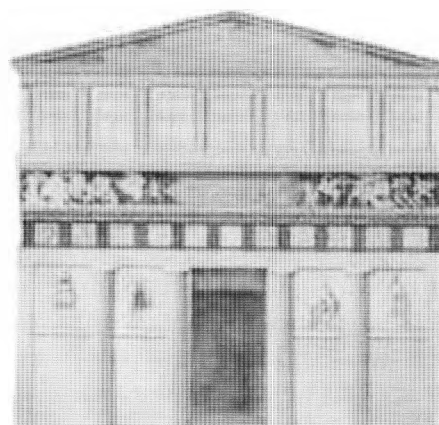
Εικόνα 2

Σύνολο οπλισμού που περιλαμβάνει τη μακεδονική ασπίδα με το οκτάκτινο αστέρι

Εικόνα 3

Σύνολο οπλισμού που περιλαμβάνει τη μακεδονική ασπίδα που συναντούμε και στα νομίσματα του κοινού των Μακεδόνων

Εικόνα 4

Ο τάφος της Κρίσεως
ή τάφος των Λευκαδίων

Εικόνα 5

Ο τάφος των Ανθεμίων